

տանքը: Իսկ այս առաւօտ չըկար հնձուրը, չկար եւ հերկավարը: Հասուհացած արտը մընացել էր կիսամաշ եւ անվաստակելի արօրը ընկած էր դեռ չվերջացրած ակօսների մօտ:

Ամէն առաւօտ սուրբ տանարի կոչնակի առաջին հնչման հետ զարթնում էր հովիւր: Ոչխարների անոյշ բառանչը, արջառների ուրախ ձայնարկութիւնը կենդանացնում էին խոտաւէտ հովիտները խիստ ախորժելի ազմուկով: Իսկ այս առաւօտ չէին երեւում ոչ հովիւր եւ ոչ նրա հօտերը: Յիրուցան գառնուկները քափառում էին սար ու ձոր եւ հայրակորոյս որբիկների նման, կարծես, որոնում էին հովուին:

Ամէն առաւօտ երբ ծագում էր տունջեան լուսատուն, նրա առաջին նառագայքները ողջունում էին շինական աղջիկների աշխատանքը: Կարմիր, դեղին, կապոյտ հագուստներով, որպէս կարմիր, դեղին, կապոյտ ծաղիկներ, սփռուած էին լինում նրանք այգիներում, բանջարանոցներում եւ ագարակներում: Երգում էին եւ գործում էին: Եւ նրանց ուրախութեանը ձայնակից էր լինում երգատէր սոխակը: Իսկ այս առաւօտ չէին երեւում անխոնջ մշակութիւնների այդ գեղեցիկ զարդերը: Այգիները մնացել էին անխոնջ, ագարակները կորցրել էին իրենց սիրելի բանուորներին:

Արեւը բարձրացաւ, եւ որքան բարձրանում էր նա, այնքան Արարատեան ընդարձակ դաշտավայրը, որպէս մի հսկայական բուռվառ, խնկարկում էր իւր վաղորդեան անուշ-հոտութիւնը: Ամբողջ հովիտը ծխում էր, գոլորշիանում էր: Յօդագարդ բուսականութիւնը յետ էր տալիս երկինքին իւր ընդունած մարգարտեայ կաթիլները:

Ծխում էին եւ դաշտավայրի վրայ խիտ առ խիտ փռուած գիւղերը: Բայց այդ ծուխը չէր նմանում այն խաղաղ, կապտագոյն ծուխին, որ ամէն առաւօտ օձապտոյտ սիւնակներով վեր էր բարձրանում խրհիթների գմբէթածե երդիկներից: Այդ ծուխը սեւ մառախուղի նման ծածկել էր գիւղերը եւ մերթ ընդ մերթ նրա մթին քանձրութեան միջից փայլատակում էին հրային կայծեր...

Ծխում էին եւ մեծաշէն ֆաղաֆները: Ծը-

խում էր Դվինը, ծխում էր Արտաշատը, ծխում էր Վաղարշապատը, ծխում էր Էջմիածնի վանքը... Եւ քանձր ծուխը նսեմացնում էր Արարատեան դաշտի լուսապայծառ գեղեցկութիւնը... Ոչ ոք չէր երեւում: Ամենուրեք տիրում էր տխուր, անապատական դատարկութիւն... Ի՞նչ էր պատահել կարծես թէ մի մահաբեր շունչ անցել էր այդ սփանջելի դաշտի վրայով եւ մարդկային ամէն արարած ոչնչացել...

Արեւը տակաւին փայլում էր, ծաղիկները շողողում էին, քոչունները դեռ շարունակում իրենց առաւօտեան տաղերգը: Բնութեան այդ ընդհանուր սստնասրտութեան մէջ՝ վրդովուած էր միայն Արաֆսը: Որպէս մի սգաւոր, որդեկորոյս մայր, պղտոր յորձանքներով ուրտում էր, աղաղակում էր, հառաչում էր նա, հեղեղելով իր կանաչագարդ ավերքը: Որպէս մի ահարկու վիշապ, փրփուրը բերանում, կատաղի կերպով առաջ էր մղվում, լայնանում էր, ընդարձակվում էր եւ կարծես որոնում էր լափելու, կլանելու այն չարագործին, որ այնպէս անխնայ ձեռքով այրեց, անապատ դարձրեց գեղեցիկ ֆաղաֆներն ու աւանները, որ զարդարում էին իւր հրաշալի ավերքը»:

Եւ այնքան խորհրդաւոր բաներ կ'ըսէ Մայր-Արաքսը Վիպասանի վառ երեւակայութեանը... Հայոց դետերու թաղուհին կը հանդիսանայ որպէս յուզիչ խորհրդանշան մը հայ քաղաքական ճակատագրի փոթորկալից յեղձեղումներու...

«Հին Արաֆսը զարմանալի որոգայքներ ունէր: Նաեւ զարմանալի փնտհանութիւններ ունէր: Անյիշելի ժամանակներից յամառութեամբ կուվում էր նա իւր անհաւասար եզերքի հետ եւ կարծես դժգոհ էր այն նեղ շաւղից, որ գծել էր նրա ընթացքի համար նոյնքան փնտհան բնութիւնը: Նա սիրում էր ընդարձակութիւն, սիրում էր ազատութիւն...

Երբեմն լեռնային երկու գուգահեռական գօտիներ միաբանվում էին եւ սեղմում էին նրան իրանց անձուկ եւ խորին ձորակի մէջ: Այդ միջոցին նրա կատաղութիւնը չափ չունէր: Ահռելի յորձանքներով զարկվում էր իւր ապառաժոտ ավերքին, գոռում էր, գոչում էր, փրքփրքում էր եւ մարդ կարծես լսում էր նրա սուկալի որոտունգի մէջ այս նակատագրական